

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 3

МАЈ—ЈУНИ 1951

ГОДИНА III

Потпуковник СТАНИСЛАВ ПОДБОЈ

ПРОБЛЕМИ ФРОНТАЛНОГ И ТЕРИТОРИЈАЛНОГ НАЧИНА РАТОВАЊА

Ако погледамо карту са учртаним операцијама Шесте и Седме офанзиве Народноослободилачког рата, одмах ћемо уочити огромну разлику између њих и било којих операција које изучава Историја ратне вештине уопште. Црвене и плаве стрелице, линије и кругови који обележавају распоред обостраних снага тако су међусобно изукрштани да би се, чак и онај ко је стекао војна знања у школама, морао нехотично упитати где је заправо фронт. Заиста, фронт није лако одредити.

У ратовима регуларних армија постоје извесни опште усвојени појмови, као линија фронта, бокови и позадина.

После битке на Марни у Првом светском рату бројност армије толико је порасла да су јединице покривале скоро сваки километар фронта. Фронт се проширио, наслањајући се на неутралне државе или мора, и непрекидном својом линијом раздвајао зарађене стране. Од тог времена, непрекидна линија фронта, дуж које су се армије налазиле у више или мање тесном додиру, са ужим или ширим појасом ничије земље, постала је појам без кога се више није могао замислити рат регуларних армија.

Непрекидна линија фронта са успостављеним додиром постала је полазна тачка за готово сва тактичка и оперативна разматрања, за готово сва планирања и прорачуне у нападу и одбрани. Операције које би почеле без претходно успостављеног додира сматране су изузетним. Пробој линије фронта постаје предуслов успеха у нападу. Одржавање непрекидне линије фронта у месту или у покрету, односно поновно успостављање поремећене линије фронта, постаје предуслов успешне одбране. Армија која у одбрани не може да одржи непрекидну линију фронта губи операцију, а често и рат.

Основна борбена дејства — ватрена, тактичка и оперативна — ограничена су, углавном, на саму линију фронта и одигравају се у њеном захвату на појасу мале дубине, а уместо бокова, појављују се спојеви као осетљиве тачке, те им се поклања нарочита пажња.

Бранилац је убрзо схватио да му непрекидна линија фронта сама по себи пружа извесну сигурност од изненадних дејстава нападача на осетљива места, као што су бокови и позадина, да му помаже да штити државну тери-

торију, цивилно становништво и обезбеђује несметан рад индустрије, без које се не може замислити правилно функционисање армије са јаким техничким саставом.

Због тога је бранилац тежио да што више појача неприкосновеност линије фронта. У Мажино линији та тежња је нашла свој врхунац.

Непрекидна линија фронта има извесне предности и за нападача, јер под њеном заштитом нападач може да групише потребна средства за пробој и извођење операције.

Непрекидна линија фронта неопходна је за бројно јаке армије у односу на ширину фронта и армије са јаким техничким саставом да би се могле обезбедити потребне комуникације за дотур и евакуацију огромних количина борбених и животних потреба.

За извршење пробоја браниоачево линије фронта нападач припрема квантитативно и квалитативно јака борбена средства. Заједнички недостатак тих средстава (изузев авијације) огледа се у томе, што су релативно малог домета, те се борбена дејства одигравају у доста узаном појасу у захвату линије фронта (без обзира да ли се она помера или стоји у месту) и што се под удар нападача не ставља цео или битни део одбранбеног браниоачевог система (као например, у биткама Наполеонових ратова), већ само по фронту и дубини ограничен појас, на коме се налази мали део браниоачевог одбранбеног капацитета. Због тога бранилац има времена за предузимање противмера и често успева да нападача стави пред нове узастопне проблеме.

Иако је авијација у стању да наноси ударе по целој дубини одбране, ипак њена дејства засада још нису одлучујућа, она још увек има само помоћну улогу. Авијација може да наноси губитке и да исцрпљује, али не и да сломи отпор браниоца.

Осим авијације, нападач користи и друга средства за повећање дубине борбених дејстава на којој може једновремено да ломе браниоачев отпор у захвату отсека пробоја, са тежњом да обезбеди што бржи и дубљи пробој. Ту спадају ваздушни десанти, а у извесном смислу и брза дејства покретних група, које се могу пробијати кроз линију фронта и пре но што је на њој у потпуности слоњен отпор браниоца. Тиме се знатно повећавају просторија и количина браниоачевих снага који се истовремено стављају под удар нападача. У последње време инфилтрирање постаје ново средство за проширење просторије удара.

Са друге стране, и бранилац тежи да повећа површину за пружање отпора снагама које врше пробој, тежећи да их развуче и тиме ослаби њихову пробојну снагу. Он то постиже планским или принудним остављањем извесних делова у окружењу, који отежавају и каналишу надирање нападача одређеним правцима и принуђавају га да издваја знатна средства за њихово окружење и ликвидацију. У последњем рату Немци су приликом повлачења примењивали борбу у окружењу у такозваним жежевима великих размера, као, например, код Демјанска и Стаљинграда, снабдевајући их преко ваздушног моста.

Сви наведени покушаји нападача и браниоца да се борбена дејства прошире у дубину, ван захвата линије фронта, остали су у релативно уским

границама и нису успели да промене општи карактер дејстава који је и даље остао линиски.

Регуларне армије су и даље једино примењивале линиски начин ратовања.

Фашистички агресори имали су посебан однос према линији фронта и линиском ратовању. Њихова средства била су слаба у односу на постављене циљеве, а нису се могла повећати у потребној мери ни Лудендорфовом теоријом „тоталног рата“.

У таквим условима линиски рат и непрекидне линије фронта претстављали су препреку која се обичним средствима нападача није могла савладати. Ни максимално појачање авијације није била довољна гаранција успеха. Свесни величине препреке коју претставља непрекидна линија фронта, Немци су тежили да избегну линиски рат и да га пренесу на целу дубину територије нападнуте државе, примењујући „пету колону“ и „муњевити рат“ као нове методе у рату.

„Пета колона“ је служила да се рат прошири преко линије фронта на читаву територију нападнуте државе, а „муњевити рат“ да се изненадним ударом, у првом реду тенковских и моторизованих јединица, без претходне објаве рата, савлада линија фронта пре но што би нападнута држава успела да је успостави, и да муњевитим продорима прошири ратна дејства на што већу дубину, уништавајући почесно поједине делове браниоцевих снага.

Пошто нису успели да применом „пете колоне“ и „муњевитог рата“ окончају рат у своју корист, Немци су ускоро били принуђени да поново воде линиски рат без изгледа на крајњи успех.

Непрекидни фронтони и линиско ратовање постали су редовна појава у доктринама савремених регуларних армија. Због тога је дошло и до окривања тактике у прилично уске оквирице.

Дејства стрељачке чете, батаљона, пука, дивизије, па и корпуса, разматрају се претежно у доста уским оквирима по фронту, са добро наслоњеним боковима на суседне јединице, са специјалним мерама за обезбеђење спојева и са сигурном позадином. Ова дејства најчешће се разматрају у захвату правца главног удара у нападу, односно тежишта одбране, увек у оквиру више јединице која поставља прецизне задатке у погледу времена, правца и дубине, а често и тежишта дејства.

Код решавања задатака у таквим условима далеко више долази до изражаја разматрање техничких питања него тактички проблеми.

Математички прорачуни потребних услова за постизање успеха у пробоју, прецизни планови садејства јединица и родова војске по фронту и дубини, и тачно постављени задаци постају основни предмет изучавања и вежби у војним школама.

Вишим командама је, по правилу, много важније да потчињене јединице прецизно извршавају детаљно разрађене планове и наређења него да иницијативним акцијама уносе елемент неизвесности у прецизно функционисање сопствене ратне машине, а за нижи и средњи кадар да је добро извежбан у улогама савесног и тачног извршиоца тако прецизних наређења, него да се оријентишу на оригинално и самостално стваралаштво у операцијама. Такав курс провлачи се кроз програме војних школа, и то не само на страни.

То, наравно, не значи да је оспособљавање кадрова за улоге извршиоца задатака из оквира линиског ратовања лак задатак, који се може постићи без озбиљнијег школовања. Напротив, прецизно функционисање ратне машине савремених регуларних армија може се обезбедити само са солидно школованим кадром који је оспособљен, нарочито за решавање бројних техничких питања, поред осталог и питања садејства и снабдевања.

Овде смо у неколико речи изнели извесне карактеристике ратовања савремених регуларних армија, тј. доктрину линиског ратовања, која се, углавном, одражавала и у програмима наших војних школа.

Сасвим другу слику пружа Народноослободилачки рат. Чак и завршне операције, после образовања Сремског фронта, разликовале су се од линиског начина ратовања, јер се борбено подручје није ограничавало само на појас фронта, већ се простирало на целу окупирану територију.

Међутим, у ранијим операцијама, узев у целини, није се ни могло говорити о линиском ратовању.

Нарочито у Шестој и Седмој офанзиви, као и у свим ранијим па и доцнијим операцијама, читав низ наших јединица, од самосталних одреда и батаљона (чак и мањих јединица и група) до дивизија и корпуса, изводио је самосталне акције и операције, просторно далеко одвојено од осталих јединица. Руководства тих јединица самостално су доносила одлуке о преласку у акцију, нападу или одбрани, времену извршења акције и њеном циљу, о правцу дејства и главног удара, дубини операције, питањима снабдевања и другим важним проблемима.

У таквим условима једва се могло говорити о томе где је фронт, а још мање о боковима, спојевима и позадини. Линиски појмови замењени су појмовима површина. Уместо о линији фронта, говори се о рејонима и територијама на којима се изводе акције и операције.

Међутим, ни у овим условима није свака јединица, па ни једна иста јединица у свим приликама, изводила самосталне акције, јер су се у току извођења акција и операција често налазиле у саставу виших јединица. У таквим случајевима, и поред многих специфичности у погледу начина извођења, њихов се рад ипак није битно разликовао од рада јединица у саставу регуларних армија у склопу линиског ратовања, јер су и оне биле обавезне да тачно извршавају постављене задатке. Питање фронта, бока, позадине, па и спојева, добијало је одређенији смисао. Али, онда када се самостално дејствовало, што је био чест случај, њихов се рад битно разликовао од рада јединица у склопу линиског ратовања. Команде тих јединица морале су решавати не само питања начина извршења добивеног наређења са тежиштем на техничкој страни, већ су морале решавати проблеме који су по своје карактеру прелазили оквире тактике и оператике и, ма да не по своје значају, задирали ипак по својој суштини и у проблеме стратешког карактера. Поред тога, требало је често самостално решавати сложене и одговорне проблеме политичког карактера.

Команда неке такве самосталне јединице, удаљена десетинама километара од других јединица, често за дужи период без непосредне материјалне везе са њима, окружена са свих страна непријатељским гарнизонима или јединицама, морала је самостално да одлучује о активности или неактивности,

о односима према цивилном становништву, чија је наклоњеност често била од животног значаја за Народноослободилачки покрет и јединицу. Требало је одлучивати о циљу акције, времену и начину њеног извођења и о поступку по њеном завршетку, затим самостално доносити одлуке о начину супротстављања непријатељској активности; о одлучној одбрани; о противударима; о измицању; стварању узастопних заседа; о забацивању иза леђа непријатеља; о моменту, правцу и начину пробијања из обруча, итд. Све ове одлуке требало је често доносити у условима тесног окружења и несразмерне бројне и техничке надмоћности непријатеља. Осим тога, требало је самостално решавати питања обавештајне и контраобавештајне службе, питања попуне људством, наоружањем и опремом, као и питање снабдевања, ремонта, поступка са рањенима и болесницима, итд.

Но и поред тога, дејства ових јединица нису се стихиски одвијала, већ су била усмеравана бројним партиским и командним каналима. Међутим, то усмеравање није се могло, нити смело, да претвори у круто руковођење, јер би, без познавања локалне ситуације у довољној мери, претстављало само кочицу дејствима.

Често наилазимо на погрешно мишљење да је наш НОР био партизански рат, а не рат регуларне армије. Можда је баш то разлог што се искуства НОР доста тешко, а често и шаблонски преносе и примењују при решавању актуелних наставних проблема.

Народноослободилачка војска, свесно руковођена одређеним правцем, брзо је прерасла оквире партизанског рата, још од момента формирања Прве пролетерске бригаде. Отада је она прогресивно јачала и развијала се у регуларну армију јачине од више стотина хиљада наоружаних бораца, формираних у бригаде, дивизије и корпусе. Статут регуларне армије морали су јој признати још за време рата и међународни форуми, не само савезнички, већ и непријатељски.

Ипак, то је била регуларна армија нарочите врсте. Од других регуларних армија она се разликовала по начину постанка, по оригиналном начину снабдевања из непријатељских извора и по томе што је осим наоружаних имала још и далеко већи број ненаоружаних бораца: у сваком селу, вароши, фабрици, логору, који су примењивали најразличитије форме борбе.

Народноослободилачка војска није се борила у једној групи, нити на једној линији фронта, већ у бројним жариштима на читавој територији државе. Жаришта су била међусобно раздвојена и у техничком смислу слабо повезана. За јединствено усмеравање борбе партиско и војно руководство, у недостатку техничких средстава за руковођење, располагало је далеко снажнијим средствима, јединством мишљења, вером у праведност борбе и победу, мржњом према окупатору и издајницима, и жељом за ослобођењем од окупатора и капитала. Таквим средствима руководство је, уместо крутог, непосредног руковођења, успело да до максимума развије и користи иницијативу и најнижих руководилаца.

НОР је био тоталан рат многомилионитог народа који је располагао јединственим револуционарним руководством, снажном регуларном армијом и неупоредиво богатим избором оригиналних форми борбе. За разлику од Лудендорфовог тоталног рата, у НОР народ није био принудно мобилисан у

циљу материјалног обезбеђења рата, већ је готово цео народ свесно учествовао непосредно у борби.

Постоји још једна битна разлика између начина рата савремених регуларних армија и НОВ. Док су у савременим ратовима регуларне армије у основи у свим фазама рата оштро раздвојене линијом фронта, код нас такве изразите линије фронта није било. Појавио се нов начин ратовања у оквиру регуларних армија. Уместо линиског рата сусрећемо се са територијалним ратом. Уместо уобичајене линије фронта сусрећемо се са међусобно изукршаним обостраним групама и јединицама, што је нарочито карактеристично баш за Шесту и Седму офанзиву, у којима за разлику од ранијих, није више постојало неко изразито оформљено језгро армије око којег би се, као у ранијим операцијама, изводиле тежишне операције, већ су се оне изводиле по оперативним подручјима широм целе територије.

Не можемо говорити ни о линији фронта сваке посебно узете самосталне групе или јединице, јер је код њих линија фронта могла истовремено претстављати и бок и позадину, као и код других јединица које се нађу у окружењу.

Ова нова форма ратовања, форма територијалног ратовања, једна је од основних специфичности НОР. Ипак, баш о њој је било можда најмање говора у разматрањима искустава НОР. Можда је она приписивана партизанској страни НОР која је несумњиво постојала, док се покушало да се операције регуларних јединица објашњавају и упоређују са операцијама сличних јединица у оквиру линиског ратовања, остављајући по страни специфичне услове њиховог извођења.

Нову форму ратовања јединица регуларне армије створили су објективни и субјективни услови у рату свесно руковођеног народа против окупатора и његових сателита, а за политичку и социјалну слободу. Борба је отпочела и одвијала се под условима несразмерне бројне и техничке надмоћности непријатеља — ако се мисли на наоружане борце, односно техничке надмоћности, ако се мисли на цео народ. У таквим условима било је просто немогуће мислити на успостављање неке линије фронта јер би се тиме ишло на руку непријатељу, пошто би могао да бира место за наношење отсудних удара. У таквим условима борба је почела у појединим жариштима која су се појављивала, ширила, сужавала, повремено и нестајала, да би се поново разбуктала у проширеним размерама. Та форма партизанског ратовања задржала се и онда када је НОВ прерасла у регуларну армију, јер се показала далеко ефикаснијом од стандардних операција са непрекидном линијом фронта. Оваквим начином ратовања привезане су у Југославији несразмерно јаке и технички надмоћне непријатељске снаге, којима су наношени огромни губици непрекидним ударима на разним местима, што би свакако било искључено у условима линиског ратовања. Јачина непријатељских снага у дивизијама била је преко два пута већа од његових ефектива на Афричком фронту, који је био необично важан, ако се има у виду његова удаљеност од Суецког Канала.

У условима линиског ратовања удар се може нанети само преко фронта на коме је усредсређена сва браниочева пажња и готово сва средства. Приме-

ном новог начина ратовања отворили су се непријатељски бокови и позадина и на тај начин несразмерно повећао број осетљивих тачака за наношење удара мањих и већих размера.

Једна од основних специфичности територијалног ратовања је у томе што су јединице, и поред руковођења из једног центра, ипак често дејствовале свака за себе, тј. без блиског међусобног додира. Тако разбацане и проткане кроз редове непријатеља на целој територији приступале би координацији дејстава, када је требало нанети јаче ударе непријатељу или му пружити одлучан отпор, или су се још више дробиле на мање делове, ако је требало измаћи удару припремљеног непријатеља.

Територијално ратовање, и поред несумњивих одлика, ипак не може да замени линиски начин ратовања. Видели смо да га, пре свега, нису могли ефикасно применити познати агресори ни помоћу „петих колона“ и муњеви-тог рата.

Савремени агресори примењују нове, перфидне форме за организовање „петих колона“ помоћу партиских организација, нарочито у земљама где су успели да руководства претворе у своје плаћене агентуре. О овој опасности треба водити рачуна, јер она још увек постоји, ма да се налази у опадању због сталног раскринкавања светских „миротвораца“ и њихових постојања.

Форма територијалног ратовања неће бити прихватљива ни за регуларне армије у борби против агресора, ако су бројно јаче и високог техничког састава. Потреба уредног снабдевања онемогућиће им примену оваквог начина ратовања као основне форме, ма да ће се покушаји нарушавања неприкосновености линије фронта вероватно и даље развијати путем масовнијих ваздушних десаната и продора брзих јединица.

Можемо ли сматрати да је форма територијалног начина ратовања била искључиво специфичност нашег НОР и да она данас припада историји као један од куриозитета?

Савремени народноослободилачки покрети јасно показују да нова форма ратовања није изумрла, већ да је у фази даљег развоја. Сваком народу који се са одговарајућом свешћу и одлучношћу бори за социјалну или националну слободу, ова форма рата биће драгоцен савезник у борби, а историја НОР одлична ризница за изучавање искустава.

Иако територијални рат није у стању да за кратко време сломи и принуди агресора на капитулацију, он је ванредно погодан за мале народе, који помоћу њега могу да пружају агресору трајан отпор каквог при линиском начину рата не би били у стању да пруже без напуштања државне територије, као што је учинила српска војска 1915 године. Мали народи, применом ове форме рата, могу непријатељу наносити сталне и јаче ударце, чак и несразмерно јачем агресору, и на тај начин створити потребно време за мобилисање светског јавног мњења против агресора, а тиме и потребне услове за победоносан завршетак рата.

Међутим, и територијални, као и партизански рат, могу прихватити само они народи који су у склопу општих објективних и субјективних услова дорасли да за своју социјалну слободу подносе сваке жртве. Због тога су и примери примене ових форми рата веома ретки у историји ратова.

Какав би однос према територијалном ратовању требало да има убудуће наша Армија? По нашем мишљењу, у сукобу са релативно равноправним противником, примена у основи линиског начина ратовања свакако би имала предност. У том случају, били бисмо у могућности да линиском формом рата заштитимо своју територију, и да извојујемо повољно решење искључиво дејством наоружане армије. Но, и у таквим случајевима могу се ванредно корисно применити поједина искуства из територијалног ратовања.

Али, ако бисмо се нашли привремено или за дуже време под ударом милионите армије новог агресора, онда би територијални рат, у коме би армија била појачана снагама целокупног народа, претстављао готово једину могућност за пружање отпора.

Данашња међународна ситуација пружа исувише мало гаранције против релативно изненадних потеза нових претендената на светско господство. Баш у таквој ситуацији треба да нам је пред очима поменута слика Шесте и Седме офанзиве, коју може да исцрта само снажна иницијатива бораца у тоталном рату народа против агресора. Због тога може бити ванредно корисно да изучавамо НОР са гледишта баш самог територијалног ратовања и да се не ограничимо само на оне моменте који се могу применити на линиско ратовање.

То, наравно, не значи да треба напустити или занемарити начела линиског ратовања. И поред ових специфичности, батаљони у саставу дивизије која учествује у територијалном рату, бориће се ипак по начелима територијалног рата. Батаљон ће имати одређен фронт и зону по фронту и дубини, наслонене бокове и добиће, више или мање, прецизне задатке и упутства за организацију садејства са другим јединицама и између родова. Дивизија ће се борити утолико успешније уколико ће сваки њен батаљон тачније извршавати добијене задатке. У акцијама дивизије, као целине, биће важније да батаљон безусловно извршава добијени задатак него да претераном или неумесном иницијативом доведе у питање складност акције целе дивизије. Другим речима, батаљон ће се борити по начелима линиског ратовања, без обзира што ће се у целини водити територијални рат.

Међутим, батаљон се неће борити увек у саставу дивизије, већ често самостално. У таквим ситуацијама била би му недовољна знања која би стекао само проучавањем начела линиског ратовања.

Тактику територијалног ратовања стварали су, углавном, непрофесионални војници, а често и нешколовани борци, широм целе државе у току самог рата, без претходних искустава. Таква искуства нису постојала ни у ранијим партизанским ратовима, јер су се они изводили под сасвим другим условима технике наоружања, а, осим тога, нису достигали размере регуларне, јединствено руковођене армије. У току самог ратовања створена је и оперативна вештина територијалног ратовања која је стављала руководство пред далеко сложеније проблеме од оних у оквиру линиског ратовања. У току самог рата искристалисала су се и поједина начела из области стратегије и територијалног ратовања и довела до ванредних потеза, например, у избору правца дејства после Треће офанзиве, правца повлачења преко Неретве у Четвртој, правца пробоја у Петој, начине дејства у Шестој и Седмој офанзиви.

Ови примери показују ванредну динамику у примени стратeгиских начела територијалног ратовања.

Комбинацијом партизанског и линиског начина ратовања искристалисао се нов начин територијалног ратовања, са својим посебним обележјем и начелима. Према искуствима из НОР територијално ратовање могло би се окарактерисати, углавном, следећим одликама и начелима: могућношћу пружања успешног отпора сваком агресору, без обзира на његов број и технику, па чак и без школованих кадрова и изграђене доктрине; потпуним негирањем безизлазних ситуација; стварањем посебне тактике без шаблона за сваку ситуацију и за сваког непријатеља; гвозденом дисциплином уз истовремену најширу иницијативу где је сваки борац стратег и политичар; ванредном смелошћу у одлучивању, непрекидном активношћу која се појачава уколико је већи притисак непријатеља; коришћењем сваке прилике за nanoшење удара баш тамо где се непријатељ најмање нада; коришћењем ноћи; смелим прихватањем борби у окружењу; забацивањем иза леђа непријатеља; ванредним богатством форми вођења борбе; вођењем паралелних борби најширих размера у циљу развлачења непријатељских снага у времену извођења његових офанзива већих размера; вештим, измицањем испод јаких удара; еластичним односом према формацији, опреми и наоружању; снабдевањем из непријатељских извора; доследном принципијелном борбом за стицање симпатија и укључивање у борбу широких народних маса, итд. Стварањем и придржавањем ових начела, армија је била у целини, а не само појединачно, способна „стићи и утећи, и на страшном месту постојати“.

Истина, многа од поменутих начела срећемо и у линиском ратовању, али су она у току НОР остваривана у нијансама које им дају посебну карактеристику. Док су, на пример, ноћне борбе у линиском ратовању изузетак, у територијалном су правило, итд.

Због тога сва та начела треба анализирати, објаснити примерима, систематизовати и укључити их у наставне програме школа и трупе и не чекајући на њихова теориска уопштавања, а поред досадање борбене и тактичке обуке, која је усмерена више на линиско ратовање, требало би припремити наше борце, кадрове и јединице и за територијални начин ратовања.

То се може постићи ако их у примењеној настави, у решавању борбених, тактичких и оперативних задатака и у извођењу практичних вежби, стављамо и у ситуације сличне ситуацијама из НОР, у којима би се, у првом реду, тражила далеко већа самосталност у одлучивању и сналажљивости у критичнијим ситуацијама.

Размотримо, примера ради, неколико ситуација у којима би се могле наћи поједине јединице и команде у оквиру територијалног ратовања.

Команда дивизије могла би да има троструку улогу.

У првој улози, иако би водила претежно линиски рат, она би организовала поједине акције потчињених јединица иза линије фронта, као на пример инфилтрирање мањих јединица кроз распоред непријатеља, на већу или мању дубину непријатељске позадине, у циљу привезивања резерви, уништења извесних група тенкова и артиљерије, извиђања, рушења, диверзија, узнемиравања, постављања мина и сл. Овакве акције могле би се организовати у свим борбеним дејствима како иницијативно, тако и по наређењу

више команде. Ту би спадало и усмеравање акција партизанских одреда који би дејствовали у зони дивизије.

У целини узев, овакав начин дејства претставља комбинацију линиског са извесним формама територијалног рата у мањем обиму које би се чешиће могле корисно примењивати. При томе би команда дивизије имала да решава низ одговорних питања, као например: о целисходности акције, њеном циљу, снагама, кадру, опреми и времену извођења. За сва та питања треба наћи оригинално решење у датој ситуацији, јер сваком шаблону непријатељ може брзо да пронађе противсредства.

У другој улози дивизија би у целини водила територијални рат, без обзира на то што би у погледу извођења задатака била везана за наређења претпостављених команди.

Ту би спадала дејства дивизије на широком фронту (која би се изводила по правцима са небрањеним и неосматраним међупросторима); забацивања иза леђа непријатеља; пробоји из окружења у дубини окупиране територије, без могућности пробоја ка сопственим јединицама; акције на краћим или дужим правцима у условима посредног окружења у дубини окупиране територије да би се уништиле извесне непријатељске групације или неки његов гарнизон, у циљу пребацивања у ново оперативно подручје; напади на неку непријатељску комуникацију на широком фронту или на неку базу у циљу снабдевања муницијом и храном; држање под контролом одређеног оперативног подручја или слободне територије; парирање непријатељских дејстава одбраном, заседама, извицањем, забацивањем иза леђа и противакцијама; привезивање непријатељских снага; ширење покрета, итд. Заједничка карактеристика ових акција огледала би се у томе што би их дивизија изводила без непосредне везе и наслона на друге јединице, без обезбеђених бокова и позадине, у ситуацији у којој може бити нападнута било са ког правца, а не само са фронта. Такве и сличне задатке требало би тако постављати да их дивизија у једном случају може изводити као целина, а у другом раздвојеним снагама и по засебним правцима, али тако да се дејства по потреби могу временски усклађивати.

Очигледно је да команда дивизије при извршењу оваквих задатака мора да испољи далеко више стваралачке иницијативе него у условима линиског ратовања, јер се избор и одређивање начина извршења задатака у целини мора препустити команди дивизије, пошто је једино она у стању да избор правца, одређивање снага, избор кадра, опреме, времена и других момената прилагођава стварној ситуацији, која је сувише компликована и променљива да би се могло ићи у ма какве детаље при постављању задатака од стране више, али удаљене команде. Међутим, и поред тога што команда дивизије има знатно шире поље одлучивања, она ипак још увек може рачунати и на помоћ више команде по многим питањима.

Ако се дивизија појављује као самостални фактор у територијалном начину ратовања, онда би она готово у потпуности била препуштена сама себи у погледу целокупног одлучивања, разуме се, у складу са добијеним директивним упутствима о карактеру њеног рада.

Налазећи се на извесном оперативном подручју без непосредне везе са суседним јединицама, а у условима посредног непријатељског окружења,

команда дивизије морала би сама управљати својом активношћу и доносити одлуке политичког и оперативног карактера, а истовремено бити и извршилац тих одлука. Она би могла одлучивати, на пример, о односу према становништву, решавати питања општег карактера дејства, тј. да ли дејствовати дефанзивно или офанзивно, да ли испољавати већу или мању активност, да ли предузети ову или ону акцију; на који начин вршити снабдевање и попуну, како решити питање формације.

Тек што би донела одлуке по овим основним питањима, могла би решавати и о начину дејства, слично као и код другог случаја.

Овај трећи случај несумњиво изискује нарочито високе квалитете од командног кадра дивизије, међу којима се нарочито истичу умешност у иницијативном решавању крупних политичких проблема, као и проблема са стратешким обележјем — ако не по општем значају, с обзиром на релативно мала средства, оно сигурно с обзиром на карактер питања која треба решити.

Као у другом, тако и у трећем случају, дивизија би могла дејствовати скупно, по одвојеним групама, или руководити самосталним акцијама појединих својих јединица.

Команда пука ређе би се нашла у улози да сама организује мање акције појединих својих јединица иза линије фронта, јер располаже слабијим ефективима и дејствује у релативно ограниченим зонама.

У другој улози, као извршилац појединих задатака из оквира територијалног ратовања, рад команде пука био би сличан раду команде дивизије. Пук би, такође, могао дејствовати скупно или по одвојеним деловима у зависности од ситуације. У оквиру територијалног начина ратовања пук би се чешће могао наћи у оваквој улози, као и при условима одбране по правцима на широком фронту, када линија фронта не може бити неприкосновена.

Команда пука може се често појавити и као самосталан организатор и извршилац одбране и отпора. У томе случају она треба да доноси крупније политичке и војне одлуке. Пук би могао да дејствује ускупно или по батаљонима.

Батаљон може имати сличне улоге као и пук и могао би да изводи акције у саставу више јединице или самостално, ускупно или усмеравањем акције чете, које би дејствовале на посебним правцима.

За обуку мањих јединица, од одељења до чете, требало би предвиђати извршавање самосталних задатака у компликованим условима територијалног ратовања. При томе старешине треба обучавати у самосталном избору врсте активности, правца и начина дејства, времена извођења и снажљивости у тешким ситуацијама.

Користећи се позитивним странама оба начина ратовања, требало би обуку подесити тако да се армија може снаћи и у једном и у другом начину и прелазити по потреби са једног начина на други, у складу са развојем ситуације, или истовремено комбиновано примењивати обе форме.